

Wêreldwye Belangstelling in Christelike Wetenskapsbeoefening en Christelike Hoër Onderwys Hoe Afrika daarby kan baat

*Prof. B.J. van der Walt, Research Fellow,
School for Philosophy, Potchefstroom Campus
North-West University
POTCHEFSTROOM 2520
South Africa*

hannah@intekom.co.za

Synopsis

**Worldwide interest in Christian scholarship and Christian higher education;
how Africa can benefit**

At the moment in many parts of Sub-Saharan Africa there is a promising awakening of thousands of Christian schools (for primary and secondary education) as well as many Christian colleges and universities (for tertiary education). The main reason for this turning point is that African Christians are realising that politics alone cannot guarantee a better society. The low standards and secularised nature of government education (with its many consequences) can no longer be accepted. (See the authors previous article in this journal.) This article investigates how these mushrooming educational institutions can, on the basis of a genuine Biblical-Reformational worldview be assisted and developed towards their full potential. Because of limited space, it is focussed on Christian scholarship and Christian higher education.

The set-up is as follows. First the contents of a Kuyperian-Reformational worldview is explained. (The previous article already asked attention for its origin, its present worldwide popularity as well as bibliographical material available in English.)

The focus of the second section is Christian scholarship worldwide. As an introduction it briefly mentions different parts of the world where Christian scholars

advocate an integral Christian approach in various disciplines. The second part draws attention to the fact that basically two approaches in Christian scholarship (the Continental and the Anglo-American) can be distinguished. Thirdly, a possible solution for the difference between these two schools of thought is suggested.

To correct the existing misconceptions about institutions for Christian higher education (also in Africa – see Van der Walt, 2010) the next main section (3) tries to answer the question what a Christian college/university really entails. The answer is provided by indicating what a university is (its structure), what a Christian university implies (its direction), and how it should look like in a specific culture (its relevance).

This concluding (fourth) part of the article intends to be an encouragement to consider the establishment of institutions for Christian higher education in the readers' own country/religion. Since a large amount of information about existing institutions as well as the advice of organisations like the IAPCHE is available, the wheel need not be invented anew. Even a small start today may in the long run bear fruit for generations of Christians to come.

1. Inleiding: Agtergrond, doelstelling en opset

Ter inleiding is dit belangrik om die agtergrond, doelstelling en opset van hierdie bydrae kortliks te stel.

1.1 Agtergrond

Die meeste mense in Suid-Afrika is bewus van wat tereg 'n “krisis” in staatsonderwys genoem word. Privaatskole – baie van hulle met 'n Christelike oriëntasie – word deur talle Suid-Afrikaners vandag as die enigste oplossing vir dié toestand beskou.

Minder Suid-Afrikaners is egter daarvan bewus dat in baie lande noord van Suid-Afrika en suid van die Sahara die frustrasie (in baie gevalle na vyftig jaar van onafhanklikheid) met regeringsbeheerde onderwys reeds 'n breekpunt bereik het. Die hoofrede is die agteruitgang in standarde en (vir Christene) die sekulêre aard van die onderrig. Christene en kerke in verskillende lande is dus besig om skole, oorspronklik deur hulle gestig en later aan regerings oorgedra, terug te eis en ook nuwe skole tot stand te bring. Op dié wyse is (volgens ingeligte bronne) in die DRK, Nigerië en Uganda alleen alreeds 12 000 skole aan kerke teruggegee. Dieselfde proses het ook op die gebied van hoër onderwys begin. Net in Nigerië

het die kerke byvoorbeeld reeds twintig nuwe Christelike universiteitskolleges gestig.

1.2 Doelstelling

In hierdie artikel word slegs aandag aan laasgenoemde tersiêre instellings (vir Christelike hoër onderwys) gegee. Omdat die meeste van hulle met opregte bedoelings ontstaan, maar nog nie werklik kwalifiseer om voluit “Christelik” genoem te word nie (vgl. subafd. 2.3, Van der Walt, 2010), wil hierdie bydrae help, sodat hulle nader aan die ideaal van *integrale* Christelike onderwys kan vorder.

1.3 Opset

Om dié oogmerk te bereik word agtereenvolgens nagegaan (1) wat geleer kan word van die Kuyperiaans-reformatoriese lewensvisie as basiese vertrekpunt vir hoër onderwys (In die vorige artikel is ter voorbereiding reeds gegewens oor Kuyper se lewe, geskifte en invloed verskaf.); (2) wat in Christelike wetenskapsbeoefening wêreldwyd vir Afrika van nut kan wees en (3) wat ’n Christelike kollege/universiteit behoort te wees.

2. Die hooftrekke van die Kuyperiaans-reformatoriese lewensvisie

Om nie te veel ruimte in beslag te neem nie, is in die volgende samevatting van Kuyper se lewensbeskouing reeds die verbeterings wat sy tydgenote en opvolgers op sy denke aanbeveel het, ingewerk.

2.1 Die kontoere van ’n reformatoriese lewensvisie

Dit kan in die volgende tien hoofpunte saamgevat word. (Vir hoe Kuyper self die implikasies van sy lewensvisie op die terreine van religie, politiek, wetenskap, en kuns gesien het, vgl. Heslam (1998) wat in detail Kuyper se bekende Stonelesings bespreek.)

2.1.1 Goddelike openbaring as grondslag

’n Christelike lewensvisie *is op God se drieërlei openbaring gegrond*: sy skeppingsopenbaring (outeur se insiens gewoonlik verkeerdelik sy “algemene” openbaring genoem); sy Skrifopenbaring (die Bybel) en sy finale, vleesgeworde (geïnkarneerde) openbaring in sy Seun, wat mens geword het, Jesus Christus. (Ongelukkig het God se skeppingsopenbaring nie die nodige aandag in die gereformeerde teologiese tradisie ontvang nie. Dikwels word selfs biblisisties meer klem op die Skrif as op God se finale openbaring in Jesus Christus gelê.)

2.1.2 'n Soewereine God

God Drie-enig is die *soewereine Skepper en Onderhouer* van hemel en aarde. Hy beklee die hoogste gesag, daar is niks wat nie aan sy skeppingsorde (subafd. 2.1.4) onderworpe is nie en Hy lei die geskiedenis só dat sy wil volbring word en sy koninkryk sal kom.

2.1.3 Die verband en verskil tussen God en sy skepping

God en sy skepping is (in religieuse sin) *onafskeidelik verbonde* (God is nie 'n deïstiese, veraf godheid nie), maar moet terselfdertyd ontologies (wat hulle aard betref) radikaal *van mekaar onderskei word*. (Niks in die skepping is goddelik nie en, omgekeerd, mag God nie op kreatuurlike wyse voorgestel word nie.)

2.1.4 'n Skeppingsorde

Volgens Kuyper (vgl. Skillen & McCarthy, 1991:242-257) het God sy hele skepping aan *skeppingsordeninge* onderwerp, wat 'n fundamentele voorwaarde vir elke skepsel se bestaan is. (Hierdie orde gee aan alle bestaande aardse dinge hulle strukturele bestaansmoontlikheid.) Hoewel God self nie aan sy wetsorde onderworpe is nie, is Hy getrou daaraan, sodat dit 'n konstante karakter vertoon.

2.1.5 Geen dualisme tussen skepping en verlossing

Die aardse skepping is belangrik. God sê in Christus “Ja” vir sy skepping (vgl. 2 Kor. 1:19, 20). Dit is ook die mens – nou en ná die opstanding – se tuiste. (Hemerverlange is nie Bybels nie.) Dit is op hierdie aarde waar God sy koninkryk wil en sal vestig. 'n Dualisme tussen die skepping en herskepping is dus onaanvaarbaar.

Ten diepste is die oorsaak van hierdie soort dualismes 'n verwarring tussen struktuur en rigting (vgl. subafd. 2.1.8). Die Bybelse idee van 'n *religieuse antitese*, van 'n *geestelike stryd* tussen twee teenoorgestelde lewenskoerse ná die sondeval word verkeerdlik in 'n *strukturele* of *ontiese* tweedeling omskep. Sekere gedeeltes, terreine, gebiede (bv. die kerk of teologie) word as heilig (vanselfsprekend Christelik) beskou, terwyl ander (bv. die politiek of akademie) gesien word as sekulêr of neutraal.

Die Woord van God verwerp sulke dualismes. Daar behoort nie 'n spanning tussen liefde tot en diens aan God en diens in hierdie wêreld te bestaan nie. 'n Mens kan as aardse wese nie anders nie as om God *in* hierdie wêreld te dien nie. Die liefdesgebod vorm dus 'n eenheid: deur my *naaste* lief te hê, beantwoord ek ook aan my liefde tot God (vgl. bv. 1 Joh. 4:20, 21). Hoe nader 'n mens dus (volgens

God se geboorte) aan sy skepping lewe, hoe nader aan God. En hoe nader aan God, hoe meer sal jy oor sy skepping bewoë wees. Die negatiewe geld ook: Hoe verder van God, hoe verder van sy skepping. Of: hoe minder jy vir sy skepping omgee, hoe verder leef 'n mens van God af. Wie se skepping dit is.

2.1.6 Die kultuurmandaat as omvattende sendingopdrag

Daarom ontvang die mensheid reeds in Genesis 1:28 en 2:15 van God 'n omvattende *kultuurmandaat* om vir die hele skepping te sorg en dit verder te ontwikkel. Christus gee dus in Matteus 28:18-20 nie 'n *afsonderlike, nuwe sendingopdrag*, wat naas dié van Genesis staan, of – soos sommige Christene glo – selfs belangriker as die oorspronklike kultuuroopdrag sou wees nie. Omdat aan Hom alle mag in hemel en op aarde gegee is (vers 18), kan hierdie allesomvattende taak om die skepping vir Hom op te eis nou eers werklik deur sy dissipels onder leiding van die Heilige Gees volbring word. Dit is wat Kuyper ook met sy geveuelde woorde in gedagte gehad het (ek gee dit in Engels weer): “There is not a square inch in the whole domain of our human existence over which Christ, who is sovereign over *all*, does not cry: ‘Mine!’” (vgl. Bratt, 1998:488). Hierdie uitspraak behels die hartklop van reformatoriese denke en wetenskapsbeoefening.

2.1.7 'n Religieuse antitese

Die voorafgaande punt veronderstel reeds die *sondeval*, wat nie 'n gebrek aan die goeie beteken het nie, maar 'n *fundamentele koersverandering* en 'n *diep religieuse antitese* impliseer. Satan en diegene wat hom navolg, is teen God se skeppingsorde (vgl. subafdeling 2.1.4 hierbo), terwyl gelowige Christene daaraan gehoorsaam wil wees.

In die geval van onderwys en wetenskapsbeoefening impliseer hierdie religieuse antitese die onmoontlikheid van neutraliteit. Groen van Prinsterer het alreeds dié ideaal ontmasker: “The so-called neutrality of the common [state] school grows into the more pernicious partiality that favours unbelief and ends in the making of proselytes for the religion of reason and nature” (Vert. en aangehaal deur Van Dyke, 2001:9).

Hierdie antitese kan egter nie altyd duidelik gelokaliseer word nie (bv. deur te dink die kerk is vanselfsprekend goed en politiek outomaties sleg). Aangesien die antitese dwarsdeur elke mens se hart sny, is selfs Christelike organisasies en instellings (soos Christelike kolleges/universiteite) nie volmaak nie en mag dus nooit gelykgestel word met God se volmaakte koninkryk nie. Die omgekeerde is ook waar: As gevolg van God se genade oor alle mense, is daar by nie-Christene ook nog goeie dinge te vinde.

2.1.8 Struktuur en rigting onderskei

Uit subafdeling 2.1.5 hierbo het reeds geblyk dat 'n reformatoriese lewensvisie nie 'n dualistiese spanning tussen God se genade en sy skepping (natuur) ervaar nie. God se verlossende genade staan nie *teenoor* sy skepping, sodat Hy die skepping moet *vernietig* om dit te kan bevry uit die mag van die bose nie. Sy genade is ook nie 'n blote *toevoeging* tot die skepping, sodat dit eintlik nie werklik enige verandering beteken nie. Sy genade beteken die *vernuwing* van die skepping, sodat dit weer aan sy skeppingsorde kan beantwoord. (Teenoor “genade” staan nie “natuur” nie, maar God se toorn.)

Kuyper het nog steeds die onderskeid tussen “algemene genade” en “antitese” gebruik. Maar om dit alles duideliker te maak gebruik reformatoriese denkers (soos Wolters, 1983:122, Hart, 1983:223 en Spykman, 1992:109) later die onderskeid tussen *struktuur en rigting*. “Struktuur” dui op die geskape kosmos volgens God se orde wat, ten spyte van die sondeval, geldend bly. “Rigting” is van religieuse aard en dui, vanweë ongehoorsaamheid aan God se skeppingsorde en sy sentrale liefdeswet na die val, op die verkeerde. Maar dit dui ook op 'n herstelde rigting van gehoorsaamheid deur die genade van Christus en onder leiding van die Heilige Gees.

Aangesien hierdie onderskeiding van baie groot belang is, volg Spykman (1985:49) se verduideliking daarvan: “Structure refers to the cosmos as created, as it was meant to be, and as God still maintains it by his life-preserving grace. Direction refers to life in this world, misdirected by sin, and redirected by Christ’s redeeming work. The directional struggle between the kingdom-of-light and the kingdom-of-darkness, between ‘sin’ and ‘grace’ continues to cut across all the structures of created reality, including the realm of scholarship ... both categories, direction and structure, are cosmic in scope. Thus the Calvinist tradition seeks to do justice to the Biblical teaching concerning our involvement in the full range of our creational potentialities, but also the double reality of the radical and comprehensive effects of the fall and the radical and comprehensive benefits of Christ’s redemption. Structure reflects the ordered continuity of God’s dealings with his world. Direction reflects the religious discontinuity, occasioned by man’s sin, overcome by God’s grace.”

Hierdie onderskeid is belangrik om nie die skepping volgens 'n onbybelse tweeterreineleer in natuurlike en bonatuurlike gebiede in te deel nie. Dit het egter (soos deur Spykman gesuggereer) ook sy beperkinge. Struktuur en rigting mag nie waterdig van mekaar geskei word nie. 'n Verkeerde rigting van ongehoorsaamheid (ontrou) in die huwelik kan die huwelik vernietig. Indien die norm van onpartydige geregtigheid op politieke terrein nie gehoorsaam word nie, het dit duidelik ook strukturele gevolge. Die omgekeerde geld ook: 'n Verworde struktuur

(bv. 'n huwelik op die rotse) sal moeilik weer op die regte koers (van wedersydse trou) gebring kan word.

2.1.9 *Grondliggende, omvattende religie*

Reeds uit die voorafgaande behoort dit duidelik te wees dat die mens se *religieuse gerigtheid* (in gehoorsaamheid of in ongehoorsaamheid aan God se struktuurwette en fundamentele liefdesgebod) *grondliggend en omvattend is*. Dit is nie tot die eng sfeer van byvoorbeeld persoonlike geloof en kultiese praktyke (in kerk, sinagoge, moskee of tempel) beperk nie. Niks wat die mens doen, kan dus religieus “neutraal” wees nie. 'n Werklik reformatoriese visie kan nie die dualisme tussen wete en geloof aanvaar nie. Elke wetenskap is gelowige wetenskap, dit wil sê dit word deur 'n positiewe (gehoorsame) of negatiewe (ongehoorsame) ingesteldheid teenoor God en sy verordeninge gelei. (Elke mens is dus *struktureel* met 'n geloofsfunksie geskep, maar die *rigting* daarvan kan verskil – vgl. subafd. 2.1.7 hierbo.)

2.1.10 *'n Christelike samelewingsfilosofie*

Kuyper was nie net oor die geestelike herlewing van *individuele mense* begaan nie. Hy het besef dat dit hand aan hand behoort te gaan met die stigting van Christelike *sosiale instellings* – 'n baie moeiliker taak. Reeds vóór Kuyper het denkers soos Calvyn, Althusius en Groen van Prinsterer (vgl. Spykman, 1976) die grondslae vir 'n Christelike samelewingsfilosofie gelê. Meestal word Kuyper egter as die persoon wat so 'n pluralistiese samelewingsvisie die eerste keer duidelik uitgewerk het beskou. Dit gebeur met sy openingsrede van die Vrije Universiteit in 1880 (vgl. Bratt 1998:461-490 vir die teks en vir verdere verduidelikings bv. Spykman, 1989; Skillen & McCarthy, 1991:257-263 en Van der Walt, 2010a:436 e.v.) Eenvoudig gestel, het Kuyper geargumenteer dat, indien Christelike beginsels nie op die openbare terreine toegelaat word nie, Christene wakker moet word en hulle eie Christelike instellings tot stand bring.

Twee soorte (prinsipiële) pluralismes

Volgens hierdie visie op die samelewing word (in ooreenstemming met subafd. 2.1.8 hierbo) twee soorte prinsipiële pluralismes onderskei: strukturele en konnaessionele (religieuse en lewensbeskoulieke) verskeidenheid (vgl. Spykman, 1989:97, 98 en McCarthy, Oppewal, Peterson & Spykman, 1981:38-40 en 145 e.v.).

Strukturele pluralisme

Strukturele pluralisme beteken dat die samelewing uit 'n verskeidenheid menslike verbande bestaan wat elkeen 'n eie verantwoordelikheid en gesagstruktuur besit.

So 'n visie verwerp sowel die individualistiese as kollektivistiese samelewings-beskouings (vgl. Skillen & McCarthy, 1991:3 en McCarthy *et al.*, 1981:15-50). Hiervolgens behoort 'n universiteit byvoorbeeld vry van oorheersing deur die kerk, staat of sakewêreld te wees. (Dit impliseer egter nie dat daar ook noue bande tussen die verskillende menslike samelewingsverbande behoort te bestaan nie.)

Strukturele verskeidenheid toegepas op *Christelike* onderwys beteken nie *kerklike* onderwys nie. 'n Kerkskool, kerklike kollege of universiteit mag goeie kerkklimate oplewer, sonder dat dit werklike Christelike skool- of tersiêre onderwys bied. Die rede is dat 'n kerklike inrigting dikwels beskou word as 'n *instrument* vir die kerk om mense te bekeer, in plaas daarvan dat dit as 'n opvoedkundige instelling *in eie reg* beskou word.

Konfessionele pluralisme

Konfessionele pluralisme voeg hierby nog die volgende: Nie net die selfstandigheid van verskillende menslike samelewingsverbande om hul eie sake volgens hul eie aard te reël moet erken word nie, maar hulle moet dit ook volgens hulle eie religieuse en lewensbeskouslike oortuigings kan doen. Met hierdie samelewingsbeginsel word die hedendaagse skeiding tussen “private sake” (waar geloof en lewensvisie wel 'n rol mag speel) en 'n “publieke/openbare” terrein (waaruit enige godsdienstige oortuigings verban is) verwerp. Dit is skyn dat die sogenaamde openbare terrein neutraal sou wees (vgl. subafd. 2.1.7 hierbo). Dit word deur 'n sekulêre geloof (wat God en sy verordeninge nie wil erken nie) beheers. Hierdie sekulêre geloof het dus nie plek vir godsdienste soos die Joodse, Islamitiese of Christelike nie. (Selfs 'n samelewingsfilosofie op algemene mense-regte gegrond, kan nie werklik reg laat geskied aan konfessionele verskeidenheid nie.)

Huidige relevansie

Die feit dat mense vandag al meer in multireligieuse samelewings lewe, maak hierdie beginsel nog meer aktueel. Spykman (1989:98) skryf: “We live in a religiously splintered world, surrounded by a wide range of contrasting faith communities. Pluralism, as an alternative way of living together in society, seeks to reckon seriously with these very real differences. It seeks to insure that the public as well as private rights in society be safeguarded ... it is neither sectarian nor parochial ... the rights that it affirms for one group in society it also advocates for others.”

Die aktualiteit van konfessionele pluralisme blyk byvoorbeeld daaruit dat Boer (2003:16, 17) dit as die enigste werklike oplossing beskou vir die jarelange

bloedige stryd in Nigerië tussen 60 miljoen Christene en 60 miljoen Moslems om seggenskap op die openbare terrein. Die oplossing is dus nie om religieuse en lewensbeskoulike verskille te ontken, in 'n “private” hoekie weg te steek of in 'n “eenheid” van etniese, religieuse, politieke of ekonomiese aard te dwing nie, want hulle bestaan werklik en kom op *elke* lewensterrein na vore.

So 'n samelewingsvisie impliseer nie godsdienstige relativisme nie, naamlik dat alle godsdienste prinsipiëel ewe waar/vals is nie. Dit beteken wel dat 'n mens verdraagsaam sal moet wees teenoor standpunte en handelingte waarmee jy volgens eie geloofsoortuigings nie kan instem nie.

Toegepas op die akademie

Spykman (1985:54) verduidelik die belang van die onderskeid tussen struktuur en rigting vir ons onderwerp soos volg: “The idea of structural pluralism refers to honoring the institutional identity of the Christian academy as it interacts in a co-existing and pre-existing way with the church, the state, its supporting community of homes and other contextual agencies ... The idea of confessional identity refers to maintaining the religious/philosophical integrity of a Reformed Christian academy (or any other) in the exercise of its educational office. How can a Christian academy, so conceived, make its unique scholarly contributions to the covenant life and kingdom programmes of the Reformed community? And how can it benefit the society and the nation and the world within which it is called to be a blessing?”

Daarom voeg Spykman (1985:58) daarby: “... a Christian academy is to be governed by trustees representing the Reformed community, not by the church or the state. While such a university is related confessionally to the church and juridically to the state, it must cherish and exercise faithfully its own God-given sovereignty to carry on Christian scholarship in obedience to the Word of God”.

2.2 Sterkpunte

'n Christelike lewensvisie soos deur Kuyper en sy talle navolgers voorgestaan, hou onder andere die volgende voordele in:

- Dit vorm die brug tussen 'n mens se diepste geloofsoortuigings en jou alledaagse lewe. Dit maak dus 'n mens se geloof prakties.
- 'n Mens hoef nie bibliisities alles net uit die Bybel te probeer aflei nie.
- In plaas van een of ander vorm van skisofreniese, dualistiese bestaan, waarborg dit 'n eenheid in die lewe van 'n Christen: Die *hele lewe* – hoër onderwys ingesluit – kan godsdiens, diens aan God wees!

- Toegepas op die fokus van hierdie ondersoek: 'n Gemeenskap wat so 'n lewensvisie huldig, het 'n universiteit nodig, 'n plek waar 'n mens se teoretiese insig in die strukture van die werklikheid verdiep kan word "... the new life in Christ demands a university which shares in that new birth" (Hart, 1969:60).

2.3 Antwoorde op drie belangrike lewensvrae

Samevattend sou 'n mens kon sê (vgl. Mouw & Griffioen, 1993) dat so 'n lewensvisie antwoorde op drie basiese lewensvrae bied (1) wat alles *bestaan* (die *strukturele* vraag), (2) hoe dit *behoort* te wees (die *direksionele* vraag) en (3) wanneer geskied dit op 'n kultureel *relevante wyse* (die *kontekstuele* vraag).

Op die individuele Christen toegepas: (1) *Wie is ek?* (2) *Hoe behoort ek te lewe?* (3) *Op watter wyse kan dit binne my eie kultuur gebeur?* Toegepas op 'n instelling vir hoër onderwys: (1) *Wat is 'n universiteit/kollege presies?* (Die vraag vereis 'n struktuuranalise wat aantoon dat dit 'n eiesoortige samelewingsverband met 'n unieke taak is.) (2) *Wat behoort die religieuse rigting daarvan te wees?* (Dit hang af van die religieuse of lewensbeskoulike instelling van die mense wat dit tot stand bring, ondersteun en daarin onderwys wil ontvang.) (3) *Hoe kan dit werklik binne 'n spesifieke kulturele konteks relevant wees?* (Hoewel moderne universiteite sterk Westers georiënteerd is, behoort hulle in bv. Afrika, Asië en Latyns-Amerika, om relevante hoër onderwys te kan aanbied, rekening te hou met die betrokke omgewing wat hulle wil dien.)

2.4 Die regte benaming

Soos uit die voorafgaande reeds geblyk het, word verkies om die woord "Reformatories(e)" as naam vir hierdie soort lewensvisie te gebruik. In die eerste plek omdat dit in "Calvinisties" of "Neo-Calvinisties" na 'n feilbare, menslike voorganger (Calvyn) vernoem word. (Calvyn self sou dit nie wou hê nie.) Om dieselfde rede is "Kuyperiaans" ook onvanpas.

In die tweede plek omdat "Gereformeerd" ("Reformed") 'n te statiese indruk skep asof hierdie lewensvisie in die 16e eeu gefinaliseer is en gereformeerde mense vandag dit net moet bewaar. So 'n opvatting sou bots met die sestiende-eeuse reformator Calvyn self, wat beklemtoon het dat sonder voortdurende reformasie stagnasie en deformasie intree.

In die derde plek word die woord "Reformatories" verkies om 'n onderskeid te maak tussen hierdie *lewensvisie* en die Gereformeerde *kerke* en *belydenisskrifte*. Die begrip "Reformatories" sluit nie hierdie kerklike en konfessionele betekenis uit nie. 'n Reformatoriese visie staan egter vir die transformasie volgens God se

wil van die *hele* samelewing en kultuur en sou dus ook 'n transformasionele lewensvisie genoem kon word.

In die vierde plek is dit ongelukkig 'n feit dat 'n omvattende reformatoriese lewensvisie soms by die gereformeerde kerke ontbreek, terwyl dit by kerke wat nie dié naam dra nie wel mag voorkom.

2.5 Samevatting

Kuyper het self (in 1897 op die ouderdom van 60) sy lewensvisie kernagtig in die volgende gedigge saamgevat (vgl. Van Dyke, 2001:16 wat dit in Engels vertaal het):

*My life is ruled by one passion,
one higher urge drives will and soul.
My breath may stop before I ever
allow this sacred urge to fall.
'Tis to affirm God's holy statutes
in church and state, in home and school,
despite the world's strong remonstrations
to bless our people with his rule
'Tis to engrave God's holy order,
heard in Creation and his Word,
upon the nation's public conscience,
till God is once again its Lord.*

Vroeër (vgl. Van der Walt, 2010) het reeds geblyk dat hierdie lewensvisie 'n besondere invloed op die gebied van Christelike wetenskapsbeoefening gehad het. Hier volg nou meer daaroor.

3. Wêreldwye reaksies op Christelike wetenskapsbeoefening

Hierdie afdeling bied 'n oorsig oor (1) hoe verskillende Christenwetenskaplikes op 'n verskeidenheid vakgebiede Christelike hoër onderwys beoefen; (2) twee hoofstrominge in Christelike wetenskapsbeoefening (die Kontinentale en die Engels-Amerikaanse); (3) hoe (by wyse van 'n kort opmerking) die verskille tussen die twee groepe dalk versoen kan word.

3.1 'n Wêreldwye impak op verskillende vakgebiede

Voor gerekenariseerde bibliografieë beskikbaar geword het, het onder andere Kempff (1982) en Walsh & Middleton (1984:203-214) reeds duidelik laat blyk hoe daar in die loop van net 'n eeu oor die hele wêreld en in verskillende vakgebiede aan die ideaal van Christelike hoër onderwys gewerk is. Kempff se

werk dek die volgende gebiede (hier in Engels volgens sy inhoudsopgawe weergegee): “aesthetics, communication, ecology, economics, history, history of philosophy, labour, medicine, natural sciences, pedagogy, philosophy, physical education, politics, psychology, social sciences, technology, worldview”. Walsh & Middleton noem ook nog die volgende ander studieveld: “cultural analysis, natural and applied sciences, biology, geography and environmental studies, physics, mathematics, engineering, food, nutrition and agriculture, religious studies, education”. (Vgl. verder ook Van der Walt, 2010b:139-140).

Sedert die koms van die internet is hierdie gegewens nog makliker bekombaar. Mnr. Steve Bishop (stevebishop.uk@gmail.com) het byvoorbeeld ’n waardevolle webwerf opgestel waarin baie van die Reformatoriese denkers se publikasies opgeneem is. (Raadpleeg www.allofliferedeemed.co.uk en klik op “further information” vir verskillende vakgebiede en skrywers.)

Van der Walt (2010b:127 e.v.) bied “An overview of the global presence of Christian Reformational philosophy and scholarship”. Daaruit blyk dat daar vandag verteenwoordigers van Christelike wetenskapsbeoefening in onder andere die volgende lande is: Nederland, Suid-Afrika, die VSA, Kanada, Australië, Nieu Zeeland, Engeland en Suid-Korea.

3.2 Twee hoofstrominge in Christelike wetenskapsbeoefening

Soos vroeër reeds vermeld, is ’n (Christelike) lewensbeskouing iets van nie-teoretiese, voorwetenskaplike aard. Filosofie is (ten minste volgens die Kontinentale tradisie) die wetenskaplike besinning oor ’n mens se eie en ander lewensvisies. Hoewel twee persone se lewensvisie dus ongeveer dieselfde kan wees, kan hulle filosofiese uitwerking en die toepassing daarvan op verskillende vakgebiede verskil. Denkers met dieselfde reformatoriese lewensvisie kan verskil oor wat presies onder Christelike wetenskapsbeoefening verstaan word en wat Christelike hoër onderwys behels. ’n Christelike beoefening van die wetenskap is immers nie ’n eenvoudige saak waarop ’n klinkklare kitsantwoord gegee kan word nie! Ter illustrasie word hier net twee strominge kortliks behandel: die “Kontinentale” en die “Engels-Amerikaanse”.

3.2.1 Historiese agtergronde

Soos uit die voorafgaande bladsye reeds geblyk het, is die Kontinentale tradisie die denkrigting van Kuyper (sy voorgangers en opvolgers ingesluit).

Die Engels-Amerikaanse tradisie se ontstaan kan teruggevoer word na Thomas Reid (1710-1796), die vader van die Skotse “common sense”-filosofie. Volgens Vollenhoven (2000) was hy ’n verteenwoordiger van die oudste stroming binne die

vroeë rasionalisme (die scientialisme). Hy tipeer Reid se tipe filosofie as louter kosmologies, dualisties, Aristotelië-Platoniserend, parsieel-universalisties en inkonsekwent-empiristies. (Vgl. verder Wolterstorff, 1983 en Helm 1983 vir meer besonderhede oor Reid. Percy, 2004:296-298, 311-314 & 318-319 bied gegewens oor sy navolgers in die VSA.)

Belangrike navolgers van Reid (soos John Witherspoon en James McCosh) het byvoorbeeld groot invloed aan Princeton en Westminster gehad en die Calvinistiese teologie en kerke in die VSA met hul sterk rasionalistiese denke beïnvloed. Volgens Percy (2004:297) is die “common sense”-filosofie aanvaar as *die* Evangeliese standpunt. Dit was teenwoordig in elke klaskamer, het alle onderwysers en honderde predikante en wetenskaplikes se denke beïnvloed. “It became practically identified with the evangelical point of view”. Van der Stelt (1978:12 e.v.) behandel hierdie “common sense”-filosofie van Reid en sy navolgers in die VSA krities vanuit die Kontinentale hoek en lê veral op twee kenmerke daarvan klem: die dualistiese ontologie (of natuur-genade onderskeid) en die digotomistiese mensbeskouing (vgl. Van der Stelt, 1978:272 e.v.).

Hoewel hulle nie presies dieselfde standpunte sal huldig nie, is persone wat vandag in die VSA simpatiek teenoor hierdie tradisie staan onder andere A. Plantinga en N. Wolterstorff asook die tydskrif *Faith and philosophy* (cf. Pearcey, 2004:58).

3.2.2 Ooreenkomste

Volgens Hart (1983:210) is ’n kernverskil tussen die twee strominge binne die reformatoriese denke dat die “common-sense” georiënteerde denkers groter onafhanklikheid aan die redelike as die Kontinentale reformatoriese filosofie toeken. Gedurende die afgelope dekades het hulle egter ten minste op twee belangrike punte groter eenstemmigheid bereik. Eerstens dat die rede nie religieus neutraal is (soos in die verligtingsdenke van Reid) nie. Tweedens dat kennis nie slegs iets analities-rasioneel is nie. Ten spyte hiervan blyk uit die resente geskrifte van die twee groepe dat daar nog steeds wesentlike verskille bestaan.

3.2.3 Verskille

Die volgende vyf duidelike aksentverskille kan genoem word.

- Soos reeds hierbo geblyk het, dink die Amerikaanse groep meer analities en (semi)empiries, terwyl die kontinentale groep groter klem op die beslissende rol van geloof en ’n Christelike lewensvisie in die wetenskap lê.
- Hiermee saam gaan die feit dat eersgenoemde groep kenteoreties vanaf die wete (redelike) na die geloof wil beweeg, terwyl laasgenoemde groep die omge-

keerde weg verkies: eers geloof, dan die wete(nskap). Dié kontras kom byvoorbeeld duidelik tussen Plantinga en Hart uit. Plantinga (1983:363 e.v.) verdedig byvoorbeeld 'n natuurlike teologie, waarin van redelike argumente vir die geloof in God gebruik gemaak kan word. Hart (1983:209 e.v.) is egter krities oor Plantinga se natuurlike teologie en rasionaliteit in die algemeen. Volgens Hart berus dit op 'n verborge, voorafingename geloof ("commitment") in die redelike vermoë. Hart (1983:216) is van oortuiging dat alleen die geloof en nie die rede/wete nie die laaste waarheid kan bevat. "Faith controls all rationality, without itself being rationally justifiable" (p. 216). Aan die einde van die opstel (p. 246) stel hy die verhouding tussen geloof (oorgawe) en kennis (wete) soos volg: "The knowledge and the certainty come only after the surrender or, at best, in the surrender. They cannot precede it" (Vgl. verder ook Clouser, 1991).

- Die diepere ontologiese grondslag van hierdie kenteoretiese verskil tussen die twee groepe is die natuur-genade skema, wat by die Anglo-Amerikaanse groep nog 'n rol speel. ((Vgl. Van der Stelt, 1978, wat die dualisme by talle vroeëre verteenwoordigers aantoon. In Plantinga (1995) speel die onderskeid ook 'n verskuilde, maar nogtans duidelike rol dwarsdeur sy artikel.)) Binne die Kontinentale kring van denkers word hierdie dualisme egter met groot beslistheid afgewys (vgl. bv. Van der Walt, 2001:5 e.v.).

- 'n Vierde verskil tussen die twee groepe Reformatoriese denkers is dat hulle die plek en taak van 'n Christelike filosofie ook verskillend sien. Plantinga (1995:36 e.v.) verdeel die filosofie in die volgende vier gebiede: (1) 'n negatiewe en positiewe apologetiek, (2) filosofiese teologie, (3) Christelike filosofiese kritiek, en (4) konstruktiewe Christelike filosofie. Volgens die kontinentale denkers sal die eerste twee gebiede eerder teologies van aard wees. Hulle indeling van die filosofie is meestal ook anders: (1) ontologie, (2) antropologie, (3) samelewings-filosofie, (4) kenteorie en so meer.

- Al hierdie reeds genoemde verskille lei ook tot 'n verskil tussen die twee groepe oor wat Christelike wetenskapsbeoefening behoort in te hou. Die Engels-Amerikaanse groep stel 'n *integrasie* van die Christelike geloof en die gangbare wetenskap voor. (Vir voorbeelde op verskillende vakgebiede, vgl. bv. Best (1993), Byl (2001), Fraser & Campolo (1992), Meyers & Jeeves (1987) en Wright (1997) en in die algemeen Litfin, 2003.) Daarteenoor stel die Kontinentale groep 'n *integrale* Christelike wetenskap voor, waarvolgens die standaard sekulêre wetenskap getransformeer moet word. Skerp kritiek word dus vanuit hierdie hoek op die integrasiemodel gelewer. Voorbeelde is Clouser (1991), Fowler (1991), Kok (2004), Sinnema (2001), Van der Walt, 2007:328-332 en Coletto, 2007. (Van der Walt, 2007:332-338 gee ook 'n beskrywing van die transformasionele model.)

3.3 'n Moontlike oplossing

Die kritiek op die integrasie van (die gangbare wetenskap en die Christelike geloof) is gewoonlik dat dit te maklik tot akkommodasie of *sintese* lei. Die gevaar verbonde aan die transformasionele model is weer dat dit die *antitese* tussen die sekulêre wetenskap en die Christelike te sterk beklemtoon. Sou daar 'n oplossing vir die twee gevare kon wees?

Hierdie debat is terloops nie tot die Kontinentale en Anglo-Amerikaanse groepe beperk nie. Ook onder die Kontinentale verteenwoordigers van Christelike wetenskap bestaan daar verskillende. Coletto (2002) bespreek byvoorbeeld die verskille tussen die benaderings van Dooyeweerd, Vollenhoven en Klapwijk. Laasgenoemde denker (vgl. Klapwijk, 1991) stel byvoorbeeld 'n transformasionele filosofie en wetenskap voor waarin hy soek na 'n balans tussen die uiterstes van sintetiese en antisintetiese denke.

Dalk bied die volgende bekende Skrifgedeelte 'n aanduiding van die rigting waarin na 'n oplossing gesoek kan word: (1) “Ons vernietig die redenasie en elke hooghartige aanval wat teen die kennis van God gerig word. (2) Ons neem elke gedagte gevange (3) om dit aan Christus gehoorsaam te maak” (2 Kor. 10:5). Die eerste gedeelte (1) van die teks dui op die *antitese*; die tweede (2) op die *integrasie*; die derde (3) op *transformasie*. Sám dui hulle op Christene se *reformatoriese* taak ten opsigte van wetenskap en Christelike hoër onderwys.

Dit is onnodig om ter afsluiting die aandag daarop te vestig dat Christene in Afrika baie sal kan leer uit die massa materiaal wat reeds oor Christelike wetenskapsbeoefening wêreldwyd beskikbaar is. Oor die instellings (kolleges en universiteite) waar sulke Christelike wetenskap beoefen word, moet egter vervolgens iets meer gesê word.

4. 'n Relevante Christelike universiteit/kollege

Aangesien Christenwetenskaplikes nie uit die lug val nie, maar êrens opgelei moet word, is instellings vir Christelike hoër onderwys belangrik. In die vorige artikel (subafd. 2.3) is verskillende standpunte genoem oor wat 'n Christelike universiteit sou kon beteken. Die meeste van hulle toon egter belangrike tekortkomings. Veral hulle gebrek aan die grondslag van 'n Christelike samelewingsfilosofie (soos hierbo onder subafd. 2.1.10 uiteengesit). Daarvolgens is 'n kollege/universiteit nie 'n verlenging of onderafdeling van die kerk of staat nie, maar 'n eie, unieke samelewingsverband. 'n Kollege/universiteit moet dus vanuit drie hoeke beoordeel word: (1) sy *struktuur* (wat dit presies is, sy taak); (2) sy geestelike *rigting* (bepaal deur sy religieuse vertrekpunt); (3) sy *relevansie* (binne 'n bepaalde kulturele konteks).

4.1 Strukturele analise

’n Politieke instelling (die staat) is *juridies* gekwalifiseerd en ’n kerk is (soos ’n tempel, sinagoge, moskee) ’n instelling om die *geloof* te versterk. ’n Universiteit het wel verbande met die staat en kerk, ekonomie, gesinslewe en so meer, maar verskil van hulle almal, omdat dit ’n *akademiese* instelling is. Kerke en regerings kan dus (as ’n noodmaatreël) instellings vir hoër onderwys tot stand bring en ondersteun, maar behoort steeds in gedagte te hou dat hulle ’n eiesoortige karakter het. Hulle mag dus nie verpolitiseer, verkerklik of verkommersialiseer word nie.

Akademici soek die verbande (bv. ooreenkomste en verskille) tussen verskynsels in die werklikheid en die wetmatighede wat al dié dinge beheers. Omdat God se skepping so ryk is, is spesialisasie nodig. Nogtans behoort elke vakwetenskaplike ook met ’n breë kyk (werklikheidsvisie) toegerus te wees. Die akademiese taak van ’n universiteit is om jong, onervare studente as “vakleeringe” aan die wetenskaplike proses te laat deelneem, sodat ook hulle sowel grondliggende perspektiewe as gespesialiseerde kennis (nodig vir ’n bepaalde beroep) kan opdoen (vgl. Venter, 1994:288). Hierdie hoë roeping mag nie ondergeskik gemaak word – soos dikwels vandag gebeur – aan ekonomiese belange nie. ’n Ware universiteit is nie ’n bedryf wat sy “kliente” (die studente) so gou moontlik van ’n graad voorsien om geld in ’n professionele beroep te kan maak nie. Ook ’n *Christelike* universiteit behoort in die eerste plek aan hierdie norme vir universiteitwees te beantwoord.

4.2 Die rigting

Soos reeds hierbo (by 2.1.8) aangetoon, moet struktuur van rigting onderskei word. (Dit impliseer nie ’n skeiding nie, omdat die rigting nie ’n terloopse, addisionele toevoeging is nie, maar ’n wesentlike deel van ’n universiteit.) By die behandeling van konnaessionele pluralisme (vgl. subafd. 2.1.10 hierbo) is reeds genoem dat die rigting van ’n samelewingsverband op sy religieuse ingesteldheid en grondliggende lewensvisie dui.

Hart (1969:61) skryf soos volg oor ’n Christelike universiteit: “A ... noteworthy characteristic will be its insistence that it has no justifiable reason for existing unless its biblical commitment comes to expression in whatever is the proper business of the university. If it exists merely to guard the faith and undergrid the morals of its students, it will as a Christian university be a failure. But when a [Calvinistic] cosmoscope [worldview] ... receives its theoretical counterpart in a christian philosophy, which in turn fosters a biblical development in each academic field, then the name christian university will begin to have true meaning.”

In die geval van so 'n Christelike instelling vir hoër onderwys sal die hoogste religieuse norm God se liefdeswet wees. Liefde is egter soos 'n reënboog, dit neem verskillende kleure aan. Hierdie liefdeswet moet dus – net soos wat dit in ander samelewingsverbande ook 'n eiesoortige vorm aanneem – 'n *konkrete, akademiese* gestalte kry.

Dit beteken onder andere kreatiewe, kritiese denke, goeie insig in probleme, logiese afleidings, duidelike formulerings, kontrole van die wetenskaplike resultate. Op al dié verskillende wyses word die liefde tot jou vak en teenoor jou studente en kollegas konkreet gemaak. Nog eenvoudiger gestel: aan 'n Christelike akademie leer 'n mens om God diep uit jou hart ook met jou *verstand* lief te hê (vgl. Mat. 22:37).

Om dit alles moontlik te maak, formuleer die meeste instellings vir Christelike hoër onderwys gewoonlik 'n eie grondslag, doelstelling of waardes. Sulke regulerende en rigtinggewende norme word deur 'n universiteitsgemeenskap beskou as relevant vir hulle gemeenskaplike taak en as die basis waarop hulle saamwerk.

Aangesien 'n universiteit iets anders as 'n kerk is, kan dié grondslag nie *kerklike* belydenisskrifte (soos die *Heidelbergse Kategismus*, *Dordtse Leerreëls* of *Nederlandse Geloofsbelydenis* in die geval van die Kerke van Gereformeerde belydenis) wees nie. Sulke kofessionele verskille is wel vir die kerk belangrik, maar behoort in die geval van Christelike kolleges en universiteite nie onoorbrugbaar te wees nie, sodat dit moontlik is om oor denominasionele grense heen as Christene saam te werk (vgl. Venter, 1994:276).

4.3 Relevansie

In die derde plek moet nie net seker gemaak word dat instellings vir hoër onderwys eerstens werklik *universiteite* en tweedens *Christelike* universiteite is nie, maar ook dat hulle *relevante* instellings vir hulle kulturele omgewing is. Behalwe strukturele en kofessionele pluralisme moet ook kulturele pluralisme erken en toegepas word.

Hoewel die oudste universiteite op Afrikabodem ontstaan het, is hedendaagse universiteite as gevolg van globalisering meestal kulturele produkte van die Weste. Vir baie Afrikane (en seker ook vir mense uit die Asiese en Latyns-Amerikaanse lande) kan universitêre studie dus 'n groot kultuurskok inhou.

Die Westerse kultuur en universiteitswese is egter allermens volmaak en nog minder *die* maatstaf vir die hele wêreld se universiteite. Daar lê dus 'n groot uitdaging voor vir volke in die suidelike halfmond om kultuurvriendelike en kultuurrelevante instellings tot stand te bring, wat na werklike oplossings vir hulle eie, unieke probleme sal soek.

5. Slot: die regte tyd is om nou te begin

Uit die voorafgaande het geblyk dat Christene uit Afrika veel kan leer van (1) 'n integrale reformatoriese lewensvisie en (2) Christelike wetenskapsbeoefening elders in die wêreld. Ter afsluiting nou iets oor (3) die noodsaaklikheid om die daad by die woord te voeg, om bestaande Christelike instellings te verbeter of nuwes volgens genoemde maatstawwe in die lewe te roep.

5.1 Bestaande inrigtings en organisasies as voorbeelde

Diegene wat nog beplan om 'n instelling vir Christelike hoër onderwys tot stand te bring hoef nie van vooraf al die dinkwerk wat so 'n projek vereis volledig van die grond af te doen nie. Hoewel die meeste van die voorbeelde wat hier genoem word binne die Reformatoriese tradisie pas/gepas het, is hulle ongelukkig almal uit 'n Westerse konteks. Nogtans kan uit hulle geskiedenis veel geleer word.

Oor die Vrije Universiteit van Amsterdam (Nederland) kan Van Deursen (2008) geraadpleeg word. In Kanada het die Institute for Christian Studies (vgl. Vander Vennen, 2008) baanbrekerswerk verrig. In die VSA is daar Calvin College (vgl. Timmerman, 1975) en Dordt College (vgl. Vanden Bosch, 1990; Haan, 1992; McCarthy, 1993; Zylstra, 1997; Kok, 2004 en Hulst, 2005). Oor die vroeëre Potchefstroomse Universiteit vir Christelike Hoër Onderwys (sedert 2004 die Potchefstroomkampus van die Noordwes-Universiteit) kan Van der Schyff (2003) en Van Eeden (2006) geraadpleeg word.

Benewens al die bestaande inrigtings as modelle waarby daar baie geleer kan word – natuurlik ook uit hulle foute – is daar vandag talle organisasies vir Christelike hoër onderwys met 'n magdom informasie. Die outeur noem alleen die werk van die International Association for the Promotion of Christian Higher Education (IAPCHE) wat oor wêreldwye inligting beskik. (Vgl. Hulst, 2009 vir die geskiedenis van IAPCHE, die “Directory” met besonderhede oor al die lede van IAPCHE, asook 'n publikasie in voorbereiding oor instellings vir Christelike hoër onderwys wêreldwyd. E-pos: iapche@dordt.edu).

5.2 Plant nou met die oog op die verre toekoms

'n Mens hoef nie eers hoëronderwys te ontvang om 'n goeie Christen in Afrika te kan wees nie (vgl. 1 Kor. 1:20-28). In die moderne wêreld, wat kundigheid op soveel terreine vereis, het dit egter byna 'n vanselfsprekendheid geword. As gevolg van die toenemende wêreldwye sekularisme, het baie universiteite egter die kweekplek van “intellektuele barbarisme” geword. Christelike instellings is nie volmaak nie, maar kan tog hierdie soort denke en lewe (asof God en sy verordeninge nie bestaan nie) help teëwerk. Maar, sou ten slotte gevra kon word,

hoe kom sulke Christelike instellings tot stand? Sowel 'n bemoediging as 'n waarskuwing blyk hier gepas te wees.

Die aansporing is om nie te dink dat om so iets tot stand te bring onmoontlik is nie, want soos enigiets anders begin dit klein. 'n Paar geesgenote, geïnspireer deur 'n reformatoriese lewensvisie begin oor die noodsaak daarvan gesels. Later stig hulle 'n vereniging vir Christelike hoërondewys. Uiteindelik het die planne sover gevorder dat hulle onderwysers kan oplei. Maar omdat onderwysers vir die verskillende vakgebiede nodig is, groei die kollege uiteindelik tot 'n universiteit met 'n groot aantal studierigtings. Niks verhinder Christene dus om *vandag* te begin nie! (Outeur se insiens het Afrika tans groter behoefte aan Christelike universiteite as aan meer teologiese skole. Of die bestaande teologiese skole se leerplanne kan verruim word om ook leiers op ander sleutelgebiede op te lei.)

Die waarskuwing is dat nie alle werk in God se koninkryk ewe vinnig gebeur nie. Wanneer 'n mens koring plant, verwag jy dieselfde jaar nog 'n oes. Plant jy bome, moet jy langer wag. Om 'n Christelike instelling vir hoërondewys tot stand te bring beteken om vir die geslagte wat kom te beplan. Moet dus nie moedeloos word, indien nog nie aan al die vereistes vir 'n reformatoriese lewensvisie of 'n Christelike universiteit (soos hierbo as ideaal geskets) voldoen word nie.

Ons mense se leeftyd is maar kort. God beskik egter oor onbepaalde tyd. Dink maar daaraan dat die reformatoriese beweging vyfhonderd jaar lank geneem het om te ontwikkel tot waar dit vandag staan. Maar selfs al duur dit hoe lank, God se koninkryk kom verseker. 'n Belangrike faset daarvan is die ontwikkeling van Christelike hoër onderwys – ook op die Afrika-kontinent.

Bibliografie

- BEST, H.A. 1993. *Music through the eyes of faith*. New York: Harper Collins.
- BOER, J.H. 2003. *Studies in Christian-Muslim relations*. (Vol. 1.) Belleville, Ontario: Essence Publications.
- BRATT, J.D. 1998. *Abraham Kuyper; a centennial reader*. Grand Rapids, Michigan: Eerdmans & Carlisle: The Paternoster Press.
- BYL, J. 2001. *God and cosmos; a Christian view of time, space and the universe*. Edinburgh: The Banner of Truth Trust.
- CLOUSER, R. 1991. *The myth of neutrality; an essay on the hidden role of religious beliefs in theories*. Notre Dame: Univ. of Notre Dame Press.
- COLETTI, R. 2002. *Models of scholarship in the Reformed tradition*. Potchefstroom, University for C.H.E. (M.A. Thesis in Philosophy).
- COLETTI, R. 2007. *The legitimacy of science in late-modern philosophy; towards a Reformational response*. Potchefstroom: Potchefstroom Campus of the North-West University. (D.Phil. Thesis.)

- FOWLER, S. 1991. Contours of a Reformational scholarship. In: Kok, J.H., (Ed.). *Marginal existence: essays dedicated to John C. Vander Stelt*. Sioux Center, Iowa: Dordt College Press. p. 129-152.
- FRASER, D.A. & CAMPOLO, T. 1992. *Sociology through the eyes of faith*. New York: Harper Collins.
- HAAN, B.J. 1992. *A zeal for Christian education; the memoires of B.J. Haan*. Sioux Center, Iowa: Dordt College Press.
- HART, H. 1969. Calvinism as a cosmoscope. In: Duvenage, S.C.W., (Red.). *Die atoomeu – “in U lig”*. Potchefstroom: Instituut vir die Bevordering van die Calvinisme. p. 52-61.
- HART, H. 1983. The articulation of belief: a link between rationality and commitment. In: Hart, H., Van der Hoeven, J. & Wolterstorff, N., (Eds.). *Rationality in the Calvinian tradition*. Lanham: Univ. Press of America. p. 209-252.
- HELM, P. 1983. Thomas Reid, common sense and Calvinism. In: Hart, H., Van der Hoeven, J. & Wolterstorff, N., (Eds.). *Rationality in the Calvinian tradition*. Lanham: Univ. Press of America. p. 71-92.
- HESLAM, P.S. 1998. *Creating a Christian worldview; Abraham Kuyper's lectures on Calvinism*. Grand Rapids, Michigan: Eerdmans.
- HULST, B.J. 2005. *A doorkeeper in God's household; the memoirs of John B. Hulst*. Sioux Center, Iowa: Dordt College Press.
- HULST, J.B. 2009. *Building a worldwide network; IAPCHE: 1975-2002*. Sioux Center, Iowa: Dordt College Press.
- IAPCHE s.a. *Directory of members*. Sioux Center, Iowa.
- IAPCHE s.a. *World survey of institutions for Christian higher education*. Sioux Center, Iowa.
- KEMPF, D. 1982. *Christianity and scholarship: 1900-1977; an international bibliography of books and articles on Christian scientific endeavour in the various sciences*. Potchefstroom: Potchefstroom University for C.H.E
- KLAPWIJK, J. 1991. Epilogue: The idea of transformational philosophy. In: Klapwijk, J., Griffioen, S., Groenewoud, G., (Eds.). *Bringing into captivity every thought; capita selecta in the history of Christian evaluations of non-Christian philosophy*. Lanham: Univ. Press of America. p. 241-266.
- KOK, J.H. 2004. Learning to teach from within a Christian perspective. In: Kok, J.H., (Ed.). *Celebrating the vision; the Reformed perspective of Dordt College*. Sioux Center, Iowa: Dordt College Press. p. 55-68.
- LITFIN, D.A. 2001. *Conceiving the Christian college*. Grand Rapids, Michigan: Eerdmans.
- MCCARTHY, R., (Ed.). 1993. *The educational framework of Dordt College*. Sioux Center, Iowa: Dordt College Press.
- MCCARTHY, R., OPPEWAL, D., PETERSON, W. & SPYKMAN, G., (Eds.). 1981. *Society, state and schools; a case for structural and confessional pluralism*. Grand Rapids, Michigan: Eerdmans.
- MEYERS, D.G. & JEEVES, M.A. 1987. *Psychology through the eyes of faith*. New York: Harper Collins.
- MOUW, R.J. & GRIFFIOEN, S. 1993. *Pluralism and horizons; an essay in Christian Public Philosophy*. Grand Rapids, Michigan: Eerdmans.
- PEARCEY, N. 2004. *Total truth; liberating Christianity from its cultural captivity*. Wheaton, Illinois: Crossway Books.

- PLANTINGA, A. 1983. The Reformed objection to natural theology. In: Hart, H., Van der Hoeven, J. & Wolterstorff, N., (Eds), *Rationality in the Calvinian tradition*. Lanham: Univ. Press of America. 363-375.
- PLANTINGA, A. 1995. Christian philosophy at the end of the 20th century. In: Griffioen, S. & Balk, B.M., (Eds), *Christian philosophy at the close of the 20th century*. Kampen: Kok. p. 29-54.
- SINNEMA, D. 2001. Beyond integration to holistic Christian scholarship. In: Kok, J.H., (Ed.), *Marginal resistance; essays dedicated to John C. Vander Stelt*. Sioux Center, Iowa: Dordt College Press. 187-208.
- SKILLEN, J.W. & MCCARTHY, R.M. 1991. *Political order and the plural structure of society*. Atlanta, Georgia: Scholars Press.
- SPYKMAN, G.J. 1976. Sphere-sovereignty in Calvin and the Calvinist tradition. In: Holwerda, D.E., (Ed.), *Exploring the heritage of John Calvin*. Grand Rapids, Michigan: Eerdmans. 163-208.
- SPYKMAN, G.J. 1985. Christian higher education in global perspective; a call to ongoing reformation. *Orientation; international circular of the PU for CHE*, 37:40-58, June. (Previously published in 1983 in *Pro Rege*, 12(4), June.)
- SPYKMAN, G.J. 1989. The principled pluralist position. In: Smith, G.S., (Ed.), *God and politics; four views on the reformation of civil government*. Philipsburg, New Jersey: Presbyterian & Reformed Pub. Co. 78-99.
- SPYKMAN, G.J. 1992. *Reformational theology; a new paradigm for doing dogmatics*. Grand Rapids, Michigan: Eerdmans.
- TIMMERMAN, J.J. 1975. *Promises to keep; a centennial history of Calvin College*. Grand Rapids, Michigan: Eerdmans.
- VAN DER SCHYFF, P.F. 2003. *Wonderdaad...! Die Puk tot 1951: wording, vestiging en selfstandigheid*. Potchefstroom: Potchefstroomse Universiteit vir C.H.O.
- VAN DER WALT, B.J. 2001. *Transformed by the renewing of your mind; shaping a biblical worldview and a Christian perspective on scholarship*. Potchefstroom: The Institute for Contemporary Christianity in Africa.
- VAN DER WALT, B.J. 2007. Integration or transformation? “Faith and scholarship” or “faith-directed scholarship” as a starting point for integral Christian scientific endeavour. In: Van der Walt, B.J., *Transforming power*. Potchefstroom: The Institute for Contemporary Christianity in Africa. 319-346.
- VAN DER WALT, B.J. 2010. Wêreldwye Belangstelling in die Kuyperiaanse Reformatoriese Lewensvisie – ook Relevant vir Afrika. *Tydskrif vir Christelike wetenskap*, (1&2). Bloemfontein: VCHO.
- VAN DER WALT, B.J. 2010a. A Christian social philosophy. In: Van der Walt, B.J. *At home in God's world*. Potchefstroom: The Institute for Contemporary Christianity in Africa. 410-470.
- VAN DER WALT, B.J. 2010b. An overview of the global presence of Christian Reformational philosophy and scholarship. *At home in God's world*. Potchefstroom: The Institute for Contemporary Christianity in Africa. 127-151.
- VAN DEURSEN, A.T. 2008. *The distinctive character of the Free University in Amsterdam*. Grand Rapids, Michigan: Eerdmans.
- VAN DYKE, H. 2001. Standing in the Kuyperian tradition. In: Kok, J., (Ed.). *Marginal resistance; essays dedicated to John C. Vander Stelt*. Sioux Center, Iowa: Dordt College Press. 1-24.
- VAN EEDEN, E.S., (Red.). 2006. *‘In U lig’: die P.U. vir C.H.O. van selfstandigwording tot samesmelting, 1951-2004*. Potchefstroom: Noordwes-Universiteit (Potchef-stroomkampus).
- VANDEN BOSCH, M. 1990. *The history of Dordt College; the B.J. Haan years*. Sioux Center, Iowa:

- Dordt College Press.
- VANDER STELT, J.C. 1978. *Philosophy and Scripture; a study in Old Princeton and Westminster Theology*. Marlton, New Jersey: Mack Pub. Co.
- VANDER VENNEN, R.E. 2008. *A university for the people; a history of the Institute for Christian Studies*. Sioux Center, Iowa: Dordt College Press.
- VENTER, J.J. 1994. A Reformational university basis in operation. *Orientation; international circular of the Potchefstroom University for C.H.E.*, 71-74:260-295.
- VOLLENHOVEN, D.H.Th. 2000. *Shematische kaarten; filosofiese concepties in probleemhistorisch verband*. Brill, K.A. & Boonstra, P.J. (Eds). Amstelveen: De Zaak Haes.
- WALSH, B.J. & MIDDLETON, J.R. 1984. *The transforming vision; shaping a Christian worldview*. Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press.
- WOLTERS, A.M. 1983. Dutch Neo-Calvinism: worldview, philosophy, rationality. In: Hart, H., Van der Hoeven, J. & Wolterstorff, N., (Eds), *Rationality in the Calvinian tradition*. Lanham: Univ. Press of America. 113-134.
- WOLTERSTORFF, N. 1983. The Scottish common-sense tradition and rationality. In: Hart, H., Van der Hoeven, J. & Wolterstorff, N., (Eds), *Rationality in the Calvinian tradition*. Lanham: Univ. Press of America. p. 43-70.
- WRIGHT, R.T. 1997. *Biology through the eyes of faith*. New York: Harper Collins.
- ZYLSTRA, C.E. (Ed.). 1997. *The educational task of Dordt College*. Sioux Center, Iowa: Dordt College Press.